

Nuorisotutkimusprofessorien kapulanvaihto

Nuorisotutkimusverkoston tutkimusprofessorit emeritus Tommi Hoikkala ja tänä syksynä tutkimusprofessorina aloittanut Sofia Laine pohtivat nuorisotutkimuksen asemaa niin globaalisti kuin suomalaisessa yhteiskunnassakin keskustakirjasto Oodissa Helsingissä järjestetyssä juhlaluento- ja keskustelutilaisuudessa 11.10.2022. Julkaisemme *Nuorisotutkimuksessa* kapulanvaihtotilaisuuden juhlapuheet hieman muokattuina.

Kapulanvaihtotilaisuudessa entinen tutkimusprofessori Tommi Hoikkala luovutti nykyiselle tutkimusprofessorille Sofia Laineelle kapulan, tutkijan manttelin ja saappaat.

Start me up & käyttöarvolupaus

Tommi Hoikkala

Rakkaat kuulijat, kollegat, läheiset, ystävät, kaverit, kumppanit, fanit, tutut, kriitikot, epäilijät, (viholliset) ja muut uteliaisuuttaan paikalle tupsahtaneet kansalaiset. Teille on luvassa maailman ensimmäinen ”radioesitelmä” powerpointitse luettuna. Olkaa tarkkana.

Mutta kyllä on kauhea esitystilanne ihmiselle, joka on tottunut reilusti yli 40-vuotisen ammatillisen uransa ajan Fidel Castromaisiin puheenvuoronsa pituuksiin. Tähän on tultu, ahdan kaiken 13, max. 14 minuuttiin.

Nuorisotutkimusverkosto käynnistyi huhkikuussa 1999 kovin erilaisessa toimintaympäristössä nykyiseen verrattuna. Olen jonkin verran koittanut viritellä keskustelua siitä, onko konteksti romahtanut jo siinä määrin, että saamme moikata pienelle ja välillä suurelle menestyksellemme: *Farväl*. Niin että toiminnan sisällöt ja tavat tehdä yhteiskuntarelevanttia nuorisotutkimusta soveltavan ja akateemisen tutkimuksen välimaastossa pitää keksiä uudelleen. Se onnistuu teiltä varmuudella!

Ensin verkoston käynnistymisen slogani, *uusi tutkijuus*. Nollarin alussa, kun mun duuniin tutkimusjohtajana kuului brändätä tätä kippoa, hyödynsin omaa ensitaivaltani tutkijana. Pääsin aikoinaan (1980) tekemään gradua Alkoholipolittiselle tutkimuslaitokselle. Sain silloisin mittarein hyvän arvosanan opinnäytteestäni. [Erik Allardt oli gradun ykkösarvioitsija, erityistä kiitosta sain metodiosaamista. Alkon tyyppien avustama analyysi oli varhainen mixed methods-harjoitelma.] Pääsin APOlaitokselle duuniin, sitten siviilipalvelu

ja sen jälkeen sain Alkoholitutkimusäätiön 36 kk:n apurahan. Siitä potista käytin vain 7 kk, kun tarjoutui muita tutkimusskenen juttuja, joihin tartuin. Tiedostan kyllä tietyn semipatriarkaalisin stimmungin, tunnelman tässä kohtaa. Hyödyin sukupuolestani, ehkä. Mutta ei mennä nyt siihen. Pointti oli sanoa, että *uuden tutkijuuden slogani* oli oman nuoren tutkijan kokemukseni sanallistamista nuorisokentän toimintaympäristöissä.

Uuden tutkijuuden – jossa ei siis ollut kovinkaan paljon uutta – kehys oli pohjoismainen hyvinvointimalli, jota luonnehti vahva valtiollisen sääntelyn versio. Sen rakentamisessa sosiologeilla oli aikanaan keskeinen rooli. Uuteen tutkijuuteen tempaisimme myös jonkinlaisen *julkisen sosiologian* ajatuksen. Ihailin lukiolaisena 1960-luvun lopun julkissosiologeja ja radikaaleja joukkotiedotusvälineitä (siispä minäkin halusin ”15 minuutin julkisuuteni”). Siinä oli ajatus, että tutkimuksen keinoin voidaan osallistua yhteiskuntadebattiin. Tämä resonoi kaukaisesti nykyisen ajan politiikkaohjelmien vaikuttavuutta penäviin puhetapoihin. Mediamaisema oli nollarilla sillä tavoitin helppo, että oitis jonkin epäkonventionaalisen tutkimustuloksen raportoituaan ei saanut tappouhkauksia, koska silloin ei ollut somea eikä Twitteriä. Paketissa oli myös näkemys työyhteisöstä: se ei saa olla liian autoritaarinen, hierarkkinen eikä yllhallinnoitu. Apoltutkissa esimiehisyys kiersi kolmen vuoden syklein. Yksi läpäkseni käsitetty asia juontui tähän – että kuka vaan meidän konttorissa osaa toimia esimiehenä (*esiönä*). Ehdotin meille sellaista. Työkavereita nauratti.

Sisältö: tehdään monitieteistä nuorisotutkimusta teemoista, joista käydään debattia. Sekä teemoista, joista saadaan rahoitusta. Tavoittelimme nuorilähtöisyyttä.

Okei tässä olivat meidän eetosmaiseman rajapyykit. Paitsi että nuorisopolitikkaa ei ole vielä mainittu. Koko rakennelma ei olisi ollut mahdollista ilman silloisen OPM:n – myöhemmin OKM:n nuorisoyksikön tiedontarpeita, ja linjauksia, jotka ennakoivat myöhempien aikojen *evidence based policy*n ideaaleja. Tuo rakennelma oli kansallinen, vaikka siinä oli vahvat globaalit ulottuvuutensa. Julkaisusarjan piti olla suomea. Tämä kytkös tietysti henkilöityy OKM:n nuorisoyksikön pomoon, siis Olli Saarelaan. Ilman tuota kumppanuutta emme olisi täällä. Pakko mainita myös Veikkaus, silloinen arpajaislaki ja voitonjakokäytäntö. Kuuluimme edunsaajiin.

Kiinnostavasti tällainen kudos aloitti hajoamisensa Olli Saarelan jäätyä eläkkeelle noin kymmenen vuotta sitten. Pienen nuorisotomiamalan sukupolvisopimus alkoi purkautua. Case Allianssi olisi semmoisen tarkasteluun mainio ikkuna. Mutta *ei tehrä tästä ny numeroo*. Kiinnostavaa on myös, millaiset yhteiskunnalliset moodit vallitsevat nykyisin kahden edellä mainitun monopolin äärellä, siis Alkon ja Veikkauksen. Ei kovinkaan häävivät. Ja onko meillä universalistista ennalta ehkäisevää nuorisopolitiikkaa samalla tavoin kuin vielä nollarilla olimme tottuneet? Väitettäisin, että kaikille tarkoitettun nuorisotyön ja kohdennettun nuorisotyön keskinäissuhteet ovat olleet pitkään liikkeessä.

Sanokaamme El nuoren eläkeläisyyteni sudenhetkien pessimismille

Tässä suhteessa Sofia saa käteensä aika rispaantuneen kapulan. Mut mitäs. Pääasia että

kapula vaihtuu ja viesti etenee. Skaban maasto on kyllä kauhea – hybridinen ja planetaarinen kriisimaisema, joka on suorastaan apokalyptinen. Mutta hei, älkäämme vaipuko mun kaltaisen nuoren eläkeläisen (ajoittaiseen) pessimismiin. Katastrofithan on käännettävissä tutkimuskysymyksiksi. Ja tässä kääntämisessä Sofia on erinomainen. Ja voi perustellusti sanoa, että yhteiskunnallinen muutos, esimerkiksi ylikuluttava elämäntapa, kohtuullistuu ja maltillistuu vain pakon edessä, kriisien kautta. Esimerkiksi lentäminen vähenee, kun matkailu käy keskiluokan eri segmenteille liian kalliiksi. Yksi vipu on kansainvälinen kerosiinivero. Mulle sanotaan keskusteluissa usein, että kaikki riippuu nykyään yksilöistä ja heidän eettisistä ratkaisuistaan. No joo, ehkä mun tehtävä on sitten keksiä, miten saadaan tämmöisessä *vastuullistamisgeneraattorissa* yksilö toimimaan niin, että lentämistä varten säädetään kansainvälinen kerosiinivero.

Ylisukupolvisuus viittaa aineettomaan perintöön, jonkinlaiseen eetosmaisemaan. Ehkä tässä maalasimmaiseman hahmoa tähän tilanteeseen nähden riittävästi.

One more cup of coffee before I go

Palaan alussa sivuttuun metodiniiloiluun. Aikoinaan (vuonna 2002?) kirjoitin Pekka Hakkaraisen kanssa muistaakseni *Yhteiskuntapolitiikkaan* (vai oliko se *Nordisk Alkohol och narkotikatidskrift*) pienen tekstin, jossa penättiin lisää etnografista tutkimusta aikuis-tumisinstituutioiden tutkimiseksi. Luulen että vastaava juttu tänään kirjoitettuna penäisi lisää *aidosti ja orgaanisesti trianguloivia* nuorisotutkimuksia. Tietysti tiedän, että tutkimuskysymys määrittää menetelmäpatterit, mutta niiloilu on joskus vaan niin kivaa.

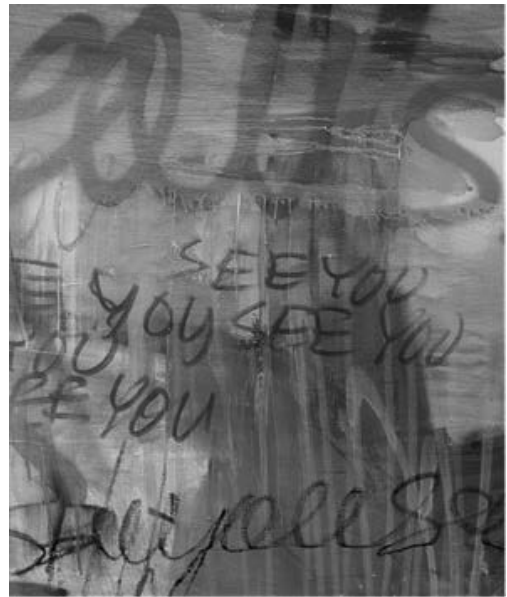
Aidosti ja orgaanisesti trianguloiva tarkoittaa sellaista tutkimuskäytäntöä, jossa jokin

sosiaalinen ilmiö otetaan hanskaan samassa tutkimuksessa monipuolisin menetelmin ja aineistoin. Otetaan vaikka toi kasvatus vanhemmuuksien prismoissa nuorilähtöisesti. Se on erityisen relevantti aihe nykyisten ekokatastrofien aikana. Ensin hankitaan laadullinen aineisto, jonka avulla kartoitetaan kasvatuksen merkityskarttaa ja sosiaalisia mekanismeja. Sitten laaditaan tältä pohjalta kvantitatiivinen kysely, jonka neuvoin päästään käsiksi ilmiön eri ulottuvuuksien yleisyyksiin. Tällaisia trianguloivia kierroksia voidaan tehdä useampiakin, mutta minimi on tällainen kvali–kvanti. Lisäperustelu: vain tällaisen mixatun menetelmäniiloilun avulla voidaan luoda monipuolinen vaikuttavuusperustainen käytäntötutkimuksen ala. Rekisteritieto yhdistettäisiin oikeiden ihmisten maailmaan.

Olen ollut mukana keskeisenä toimijana luomassa nuorisotutkimuksen moninäkökulmaista alaa ja tutkijoiden liittymää, voidaan puhua myös tutkimuslaitoksesta. (Joku voisi jopa puhua elämäntyöstä.) Keväällä 1987 meitä oli 11 nuorisotutkijaa, jotka perustimme Nuorisotutkimusseuran. Nyt jäseniä on noin 400. Julkaisusarja juoksee numerossa 238. Aika hyvin. Helena Helven mukaan Japanissa on 400 nuorisotutkijaa ja tästähän syntyy meille melkoinen per capita-maisema: Maailman onnellisin kansa joutuu ja saa elää tällaisen korrelaation kanssa! Otaksun, että nuorisotutkijoita per capita näillä mannuilla on ihan maailmanluokan verran.

Kiitos kollegat! Olemme yhdessä luoneet sosiaalista pääomaa ja kriittistä massaa, joka säteilee parhaimmillaan kuin aurinko. Lopuksi tahdon sanoa, että Nuorisotutkimusverkoston talousperustan turvaamiseksi olisi kenties fiksu luoda kombo sellaisen toimijan kanssa, jonka rahoitus säädellään vahvasti OKM:n tulossopimusmenettelyn kautta. Sehän toimii siten, että julkaisuja vastaan irtoaa tulospis-

teitä ja sama kuvio ulkopuolista rahoitusta hankittaessa. En usko strategia-jargoneihin, inhoan semmoista. Mutta tykkään paradokseista. Siksi voikin kysyä, eikös nyt alkaisi olla strategisen muuvin aika? Liittymä jonkin yliopiston tai ammattikorkeakoulun kanssa? Siitä vaan institutionaalista ja koulutusorganisaattorista mielikuvitusta pöytään! Lobbarin rotsi, välly tai mantteli niskaan! Kiitos, olen puhunut.

"Itekuva"detalji Pekka Kuuselan maalauksesta See You.

Kohti planetaarista nuorisotutkimusta

Sofia Laine

Hyvät kollegat ja yhteistyökumppanit täällä salissa sekä ruudun takana, hyvät ainoan planeettamme asukkaat, rakkaat perheenjäsenet ja ystävät.

Välinpitämättömyydellämme tapamme eläimet sukupuuttoon ja peitämme kirkkaansinisen taivaan sameaan harmauteen. Sulatamme jäätiköt, joiden ei olisi koskaan pitänyt sulaa. Hakkaamme maan tasalle sademetsät, siis keuhkot, joilla hengitämme. Tämä on kuin hidas ja piinallinen joukkoitsemurha. Tuhoamme sen ainoan asian, jota ei voi korjata. Me tuhoamme maapallon. (Pekurinen 2012, 32.)

Näin kirjoitti 11 vuotta sitten *Kirjoita unelmiasi* -kirjoituskilpailussa silloinen yhdeksäsluokkalainen Milja Pekurinen Hirvensalmelta. Bazar Kustannuksen järjestämään yhdeksäsluokkalaisille suunnattuun kilpailuun osallistui yli 600 kirjoitusta ympäri Suomea. Kirjoituksista koottiin teos (2012) nimeltä *Pestä tukkani sadevesisaavissa ja muita nuorten unelmia*. Milja Pekurisen otsikko on ”Maailmanparantaja” ja hän jatkaa:

Yritän rentoutua ja ajatella, että kaikki on vielä mahdollista. Että mikään ei ole peruuttamattomasti pielessä. Voin kuitenkin huijata itseäni vain hyvin vähän aikaa. Lukemattomat tosiasiat muistuttavat olemassaolostaan. Sanomalehdet repivät otsikoita luonnonkatastrofeista ja netti on pullollaan maailmanlopun ennustuksia. Kun television uutisissa kerrotaan vain ohimennen sodasta, tiedän, että siellä jossakin täysin viattomat ihmiset joutuvat kärsimään ahneiden johtajien takia. Ja se on asia, jota en siedä. En suostu vain raahustamaan katse

maassa, vailla päämääriä ja uskoa. Minä haluan kurottaa kohti tähtiä ja taistella.

Hämmäntävää ja pysäyttävää minulle lukijana tässä tekstissä on sen voimallinen ajankohtaisuus nyt, 11 vuotta myöhemminkin. Miljan sanoissa on paljon samaa kuin 15-vuotiaana koululaisten ilmastolakot vuonna 2018 aloittaneen, silloisen yhdeksäsluokkalaisen Greta Thunbergin.

”Tärkeintä on se, että minä itse tiedän yrittäneeni muuttaa jotakin tässä maailmassa, joka ei ole täydellinen.”, kirjoittaa Milja, aivan kuten Greta sanoo Tukholmassa seitsemän vuotta myöhemmin.

Tarina ei siis ala Gretasta, mutta hänen käynnistämänsä koululaisten ilmastolakko on maailman suurin alaikäisten yhteiskunnallinen liike. Miljoonat nuoret kaikissa maanosissa ovat lakkoilleet ilmastohätätilan ja luontokadon puolesta, vihaisina päättäjille ja vanhemmille sukupolville huutaen: ”Kuinka te kehtaatte viedä tulevaisuutemme!”

Kuka oli maailman ensimmäinen Thunberg?

Mutta kuka oli maailman ensimmäinen Thunberg? Kaivaudun taaksepäin. Saan käsiini vuonna 1970 suomeksi ilmestyneen Jean Dorstin teoksen *Ennen kuin luonto kuolee*. Alkuperäisteos on vuodelta 1965. Teosta luonnehdittiin koko maailman luonnonsuojelun

perusteokseksi ja käsikirjaksi. Se kartoittaa perusteellisemmin ja laajemmin kuin yksikään aiemmin ilmestynyt teos ihmisen ja luonnon välisiä suhteita. Se toteaa heti alkuun, että maailman tasapaino on tuhoutunut ihmisen aggressiivisen luonnon hyväksikäytön seurauksena.

Johdanto alkaa Theodore Rooseveltin sitaatilla vuodelta 1908:

Olemme rikastuneet rosvoamalla luonnon rikkauksia, ja saavuttamamme edistys täyttää meidät oikeutetulla ylpeydellä. Mutta aika on tullut miettiä, mitä tapahtuu, kun ei enää ole metsiä, kun hiili-, rauta- ja maaöljyesiintymät ovat ehtyneet, kun multa on köyhtynyt ja liettynt jokiin saastuttaen vedet, autioittaen pellot ja haitaten laivaliikennettä.

Tästä on yli sata vuotta. Edistysaskeleet ovat olleet liian pieniä. Emme ole ottaneet tarpeeksi aikaa tehdäksemme globaaleja sitovia päätöksiä siitä, mitä teemme sitten kun luonnonvarat ehtyvät.

Dorst kirjoittaa, että ihmiskunnan suuri tehtävä on saattaa ihminen ja luonto sovintoon keskenään, saada ihminen vakuutuneeksi siitä, että hänen on solmittava uusi sopimus luonnon kanssa – jo pelkästään siksi että hän itse hyötyy siitä. Jo Dorst oli huolissaan siitä, mitä tapahtuu, kun ihmiset levittäytyvät yhä laajemmalle, valjastavat metsiä ja peltoja omaan hyötykäyttöön. Kun villieläimille jää yhä ahtaammat olot.

Nyt tiedämme, että tämä kehityskulku on johdattanut meidät pandemioiden aikakaudelle: tästä kirjoitti hallitustenvälinen luonnon monimuotoisuus- ja ekosysteemipalvelupaneeli IPBES syksyllä 2020. Covid-19 ja influenssavirus ovat esimerkkejä zoonooseista, jotka syntyvät, kun villieläimet, karja ja ihmiset ovat yhteydessä toisiinsa ja mikrobit vaihtavat omistajaa. (IPBES 2020.) Tämän vuoden keuhkokuumeella maailmalla levisi apinarokko. Seuraavasta zoonoosista emme tiedä, mutta tiedämme, että seuraavia tulee, koska luonto ehtyy ja katoaa.

Ihmiskunnan kello tikittää: toiset laskelmat sanovat, että aikaa on ilmastohätätilan ratkaisemiseksi jokunen vuosi. Toiset laskelmat sanovat, että aikaikkuna on jo sulkeutunut¹. Joka tapauksessa ilmastonmuutos on väistämätön tosiasia. Sitä ei voida enää pysäyttää. Mutta voimme pyrkiä hillitsemään sitä, ja rakentaa mahdollisimman oikeudenmukaisia ja ekososiaalisia hyvinvointivaltioita sekä lisätä yleismaailmallista tietoutta. Olemme vahvasti astumassa ekologisen jälleenrakentamisen aikakaudelle. Emme tiedä, miten pahasti olemme myöhässä.

Rooman klubi varoitti ihmiskuntaa jo vuonna 1972

Meitä varoitettiin tästä tulevaisuudesta jo vuonna 1972, kun Rooman klubi julkaisi laajan ihmiskunnan tulevaisuutta monitieteisesti arvioineen tutkimuksen nimeltään *Kasvun rajat*. Raportissa annettuja skenaarioita on seurattu kaikki vuosikymmenet: laskelmat pitävät yllättävän hyvin edelleen paikkansa. Teoksen lopussa olevassa kommentissa todetaan:

Nykyinen tilanteemme on kuitenkin niin monimutkainen ja niin suuressa määrin ihmisen moinaisten toimintojen heijastusta, ettei mikään yhdistelmä pelkästään teknisiä, taloudellisia tai lainsäädännöllisiä menetelmiä ja keinoja voi tuottaa olennaista parannusta. Tarvitaan kokonaan uudenlainen ajattelutapa, jotta ihmiskunta voidaan ohjata pikemminkin tasapainon kuin kasvun päämäärää kohti. (Meadows ym., 195.)

Löysin Rooman klubin toisen raportin nimeltään *Ihmiskunta tienhaarassa* Helsingin yliopiston opiskelijakirjaston poistohyllystä vuosia sitten. Kyllä, poistohyllystä. Tämä anekdootti kuvaa hyvin aikaamme: vuonna 1973 ilmestynyt teos on totta kai auttamatta vanhentunut ja joutaa poistettavaksi. Totuus

on, että toteutamme edelleen vaarallisen lähelle sitä ennustetta, jonka Rooman klubi 50 vuotta sitten teki, joka johtaa suureen romahdukseen.

Tiedon poistaminen yliopistosta on myös esimerkki nykyisten yliopistojen tulosvetoisesta eetoksesta. Julkisessa keskustelussa on esitetty kritiikkiä opiskelujan tehostamisesta, opettamisen tehostamisesta ja niin sanotun ”turhan” tai ”hyödyttämän” tai ”vanhentuneen” tiedon siirtämisestä poistohyllyyn. Mutta kuka tietää, mikä tieto on turhaa? Onko mahdollista säästää yhteen hyllymetriin ne kirjat, joita tutkija tulevaisuudessa tarvitsee? Eihän puusepällekään sanota, että heitä sahat pois, kirveistä voit pitää kaksi. Kirjat ovat tutkijan työkaluja – ja on oleellista tutkia myös vuosikymmenten takaisia teoksia, jotka on omistettu tuleville sukupolville.

Nuorisotutkimusverkosto, yliopistojen ulkopuolisena monitieteisenä ja monimene-
telmällisenä tutkimuslaitoksena edustaa akateemisen nykymeron vaihtoehtoa. Teemme systemaattista tutkimusta nuorten elämistöllisyys, yhteisöt ja yhteiskunta edellä. Tässä onnistumme monipuolisella yhteistyöllä nuorten, muiden tutkimusorganisaatioiden, nuorten parissa työskentelevien kanssa, tukien samalla nuorisoalan ja nuorisopolitiikan tietoperustaista toimintaa. Pyrimme olemaan

kiinni nuorten todellisissa elämismaailmoissa. Hyvää valtakunnallista nuorisotyön viikkoa!

Kohti globaalia etiikkaa

Toisessa raportissaan Rooman klubi jatkaa ja syventää *Kasvun rajat* -julkaisun analyysiä. Kirjoittajat luettelevat neljä välttämätöntä tehtävää, jotta yksilöiden arvot ja asenteet kääntyisivät kohti globaalia etiikkaa. Globaali etiikka taas on välttämätön, jotta ihmiskunta selviytyy hengissä. Mielestäni nämä neljä tehtävää ovat edelleen täysin relevantteja – ehkä enemmän kuin koskaan aiemmin – ja tuntuu, että ehkäpä nyt, kun ilmastokatastrofi, pandemiat, energiakriisi ja maailmanpoliittinen vääntö fossiilista polttoaineista on tuntuvasti osana arkeamme, yhä useampi on todennäköisesti valmiimpi omaksumaan nämä tehtävät, jotka seuraavaksi esitän.

Ensinnäkin:

Jos ihmislaji aikoo säilyä hengissä, ihmisen on opittava *samastumaan tuleviin sukupolviin* ja oltava valmis vaihtamaan omat etunsa tulevien sukupolvien etuihin. Jos jokainen sukupolvi pyrkii saamaan mahdollisimman suuren hyödyn itselleen, *Homo sapiens* on itse asiassa tuhoon tuomittu. (Mesarovic & Pestel 1975, 122.)

Samanlaista kaikua oli tasavallan presidentin Sauli Niinistön viimeisimmässä uuden vuoden puheessa hänen peräänkuuluttaessaan, mitä olemme jättämässä nuorille ja tuleville sukupolville perinnöksi. Herättely on tarpeen, mutta se ei riitä. Tarvitaan kokonaan uudenlainen orientaatio kaikessa päätöksenteossa, jossa ensisijaisesti katsotaan nykyisten ja tulevien nuorten sukupolvien etuja.

Tilanne on vakava: Suomen 16–25-vuotiaat ovat mukana tähän asti laajimmassa kansainvälisessä ympäristöahdistustutkimuksessa, johon osallistui yhteensä 10 000 nuorta vastaajaa 10 maasta. Tutkimuksen mukaan 43 %

suomalaisista nuorista ajatteli, että ihmiskunta on tuhoon tuomittu. (Hickman ym., 2021.)

Tästä näkökulmasta nuorisotutkimus nuorten sukupolvien tutkijana, tulkitsijana, herkkänä kuuntelijana on ehdottomasti kärkitieteiden joukossa. Nuorisotutkimus, jos mikä, voi opettaa samastumaan tuleviin sukupolviin. Nuorisotutkimusverkosto on maailmanlaajuisestikin uniikki tutkimusorganisaatio, joka tuottaa sekä akateemista että soveltavaa tietoa nuoruudesta, nuorista ja sukupolvista. Me olemme globaalisti ainutlaatuinen malli siitä, kuinka tutkittuun tietoon perustuvaa päätöksentekoa on mahdollista rakentaa nykyiset ja tulevat nuoret sukupolvet ensisijaisessa fokuksessa. Meillä olisi tässä upea vientituote esiteltäväksi maailmanlaajuisesti. Teemme tiedeyhteisönä jatkuvasti urauurtavaa työtä muun muassa tavoissa ottaa nuoret moniroolisesti mukaan tutkimus- ja kehittämishankkeisiin. Tämä on oleellista jo pelkästään siksi, että nyt on tehtävä ne ratkaisut, joiden kanssa alaikäiset tulevat aikuisina elämään.

Kirjailija Iida Rauma (2022) sanoo, että yhteiskuntamme ja kulttuurimme on lapsivihamielinen. Hänen mielestään tämä näkyy sekä kouluväkivaltana että siinä, etteivät täysi-ikäiset päättäjät saa aikaiseksi uusia lakeja ja kansainvälisiä sopimuksia todellisine konkreettisine toimineen, jolla ilmastohätätilaa ja lajikatoa hillittäisiin, energia-, kuivuus- ja ruokakriisiä ratkaistaisiin, ajatellen nuoria sekä tulevia sukupolvia. Hyvin samaan tapaan kirjoittaa myös Naomi Klein teoksessaan *Tuli on irti* (2022):

Olette pettäneet meidät niin pahasti!” sanoi 15-vuotias lakkojärjestäjä Nosrat Fariha osoittaen sanansa koko poliittiselle luokalle. ”Me ansaitsemme parempaa. Nuoret eivät saa äänestää, mutta meidän on elettävä teidän toimeettomuuden seurausten kanssa.

Suomessa onneksi rakennetaan parhaillaan systemaattista lapsivaikutusten arviointia². Onnistuessaan se takaisi myös ylisukupol-

visuuden ja tulevaisuuden lapsisukupolvien huomioimisen päätöksentekoprosesseissa.

Henkiinjäämisen perusyksikkönä maailma

Toiseksi:

On luotava yleismaailmallinen tietoisuus, jonka avulla jokainen yksilö käsittää tehtävänsä maailman yhteisön jäsenenä. Saksan kansalaisille pitäisi trooppisen Afrikan nälänhädän olla yhtä tärkeä ja yhtä järkyttävä asia kuin Baijerissa sattuva nälänhäätä. Joka ainoan yksilön tietoisuuteen on saatava se, että ”ihmisten yhteistyön ja siten henkiinjäämisen perusyksikkö ei enää ole kansa vaan koko maailma”. (Mesarovic & Pestel 1975, 122.)

Digitaalisten laitteidemme ja tietovirtojen välityksellä olemme globaalisti tiiviisti kiinni toisissamme – varsinkin maissa, joiden tietoliikennettä ei valtiojohtoisesti rajoiteta. Disinformaation riskien lisäksi esteinä voivat olla osaamisen ja valmiuden erilaiset esteet. Useimmiten pääsemme kuitenkin sosiaalisessa mediassa ja verkkouutisissa helposti kiinni kuviin, videoihin, tarinoihin erilaisista maailman kriisipesäkkeistä tai ajattelijoina, toimijoina. Löydämme samanmieliset ja erimieliset planeetan asukit.

Toisaalta huomaamme kriisin koittaessa, miten yhtäkkiä olemmekin hauraita: jos ruokamme tai varaosamme ovat riippuvaisia toisella puolella mannerta tai maailmaa sijaitsevista tuotantoprosesseista. Nälänhäätä Saharan eteläpuolisessa Afrikassa on myös meidän hätämme.

Roman klubin herätykseen vastasi ehkäpä lähimmäksi YK:n kestävän kehityksen tavoiteohjelma Agenda 2030, joka tähtää äärimmäisen köyhyyden poistamiseen sekä kestävään kehitykseen, jossa otetaan ympäristö, talous ja ihminen tasavertaisesti huomioon. Tavoiteohjelmaan ovat sitoutuneet kaikki YK:n jäsenvaltiot. Siinä on 17 päätavoitetta ja 169 alatavoitetta.

Samaan tapaan kuin 1990-luvun laman kriisipolitiikassa tehdyt leikkaukset, myös nyt ensimmäisenä koronakeväänä 2020 tehdyt päätökset ja rajoitukset tehtiin ilman että lapsen etua olisi tarkasteltu.

Koronapandemiasta tuli YK:n lastenrahas-to UNICEFin 75-vuotisen historian vakavin lapsen oikeuksien kriisi. Heidän selvityksiensä (2021) mukaan koronakriisi on merkinnyt takapakkia kaikilla lapsuuden kehityksen kannalta tärkeillä osa-alueilla: terveydessä, ravitsemuksessa, koulunkäynnissä, lastensuojelussa, mielenterveydessä ja köyhyyden ehkäisyssä. Esimerkiksi oppimisköyhyys on pandemian jälkeen noussut dramaattisesti. Matalan ja keskitulon maissa 70 prosenttia 10-vuotiaista lapsista ei pysty lukemaan ja ymmärtämään lyhyttä tekstiä. Monet lapset – etenkin tytöt – ovat pudonneet kokonaan koulutuksen ulkopuolelle. Lapsiköyhyydessä elää nyt yli 100 miljoonaa lasta enemmän kuin ennen koronapandemiaa. Lapsikuolleisuus on lähtenyt kasvuun ensimmäistä kertaa vuosikymmeniin. Lisäksi maailmanlaajuisesti lähes yksi lapsi viidestä elää konfliktialueilla.

Yksi aikamme ehdottomasti avainkysymyksiä on: miten globaalilla tasolla suhtaudutaan nyt ja tulevaisuudessa lapsiin ja nuoriin, miten heidän kestävästä kehityksestä huolehditaan?

Tämän vuoden 2022 maaliskuussa ilmes-tyneessä, Tomi Kiilakosken toimittamassa *Nuorisobarometri 2021*:ssä kestävä kehitys on ensimmäistä kertaa laajana pääteemana ilmastonmuutoksen kanssa. Kirjoitimme Tuuli Hirvilammin ja Satu Ojalan kanssa tutkimusartikkelin (Hirvilampi ym. 2022), jossa pystyimme soveltamaan jopa 13:a kestävä-kehityksen päätavoitetta analyysissämme.

Kestävällä kehityksellä on erityinen sukupolvipoliittinen merkitys. Ikoninen kuva hetkestä, jolloin Greta Thunberg saapuu YK:n ilmastokokoukseen elokuun lopulla kolme vuotta sitten, jossa kestävä-kehityksen 17

päätavoitteen nimikkolaivaa saattavat Gre-tan satamaan, oli monella tapaa toivon hetki monelle.³

Tämän vuoden maaliskuussa Nuoriso-barometrissa julkaistun artikkelimme tuloksista selviää, kuinka 67 % suomalaisista 15–29-vuotiaista nuorista asennoituu ekososiaalisesti kestävä-kehityksen teemoihin: he suhtautuvat korostuneen kriittisesti talouskasvuun, puolustavat sosiaalista oikeudenmukaisuutta, ilmastotoimia ja luonnon monimuotoisuutta. He ovat ainoa kolmesta ryhmästä, jotka ovat puhuneet muiden kanssa ilmastoahdistuksesta, olleet aktiivisia ilmastotoimissa ja muuttaneet kulutustottumuksiaan ekologisemmiksi. Luku on paljon suurempi kuin vanhemmille ikäryhmille tehdyissä vastaavissa kyselytutkimuksissa: nuoret sukupolvet ovat tämän tutkimuksen pohjalta ekososiaalisempia. Tämän uskoisi heijastuvan myös heidän äänestyskäyttäytymisensä ja sitä kautta Suomen politiikkaan tulevina vuosina.

Reilu neljäsosa nuorista sijoittui ryhmään, jonka nimesimme talousmyönteisiksi. Heidän vastauksissaan korostui talouskasvun tärkeys, ja sitä kautta usko siihen, että talouskasvulla saavutetaan parhaiten kestävä-kehitystä.

Ryhmä, jota olisi kaikkein oleellisinta tutkia ja tarkastella syvemmin, olivat vastustajat. Heitä oli ainoastaan 5 % vastanneista, ja heistä oli myös siksi hyvin vaikeaa saada otetta. Heidän arvonsa ja asenteensa olivat selvästi kielteisimpiä. Varsinkin ihmisoikeuksiin he suhtautuivat jyrkän kielteisesti. Se, että etniset vähemmistöt korostuivat vastustajissa, voi viitata siihen, että heillä on lähtökohtaisesti heikompi ymmärrys kestävä-kehityksen teemoista tai kokemuksia epäoikeudenmukaisuudesta. Synnä voi myös olla suomalaisessa yhteiskunnassa esiintyvä rasismi, syrjiminen ja ulossulkeminen, mikä aiheuttaa kielteistä asennoitumista.

Suomessa nuorten keskuudesta löytyy laajaa tukea kunnianhimoiselle kestävä-kehityksen politiikalle ja toisaalta myös kriittistä

tulkintaa vallitsevasta tilanteesta. Tämä tuki ja kriittisyys kannattaisikin ottaa nykyistä määrätietoisemmin osaksi suomalaista kestävän kehityksen politiikkaa. Kaikki nuoret olisi saatava tähän mukaan.

Kestävän kehityksen käsitteen tai ympäristöpolitiikan yhteydet nuorisopolitiikkaan ovat olleet hataria. Systemaattisuutta on syytä pyrkiä aktiivisesti edistämään. Samanaikaisesti ympäristökysymykset ja kestävän kehityksen näkökulma nivoutuvat yhä vahvemmin osaksi nuorisopolitiikkaa ja nuorisotyötä – varsinkin nuorten, nuorisojärjestöjen sekä yhteiskunnallisten liikkeiden aktiivisen toiminnan ansiosta.

Kohti elämää sopusoinnussa luonnon kanssa

Palataan Rooman klubin toiseen raporttiin ja sen kolmanteen ihmiskunnalle annettuun tehtävään:

Ihmisen suhde luontoon on muutettava sellaiseksi että se perustuu sopusointuun eikä luonnon valloittamiseen. Vain tällä tapaa ihminen voi soveltaa käytäntöön sitä mikä jo on teorian tasolla hyväksytty eli että ihminen on olennainen osa luontoa. (Mesarovic & Pestel 1975, 122.)

Tässä esimerkiksi peruskoulu ja nuorisotyö voivat tehdä paljon nuorten sukupolvien kasvatuksessa, mutta vastuu asenne- ja ajattelutapojen muutoksesta on meillä kaikilla. Luontoretket, ympäristö- ja kierrätyskasvatus sekä luontosuhteen tukeminen nuorten arjessa ovat yksinkertaisia asioita kehittää, mutta tätä työtä on oleellista tehdä myös ylisukupolisesti.

Kaikki edellä luetteleman työ on erittäin tärkeää ja tarpeellista, sillä maaliskuussa julkaistun *Nuorisobarometrin* artikkelissa Panu Pihkala, Julia Sangervo ja Kirsti Jylhä kertovat kuinka 76 % suomalaisista nuorista ilmaisi tutkimuksessa kokevansa surua luonnon

monimuotoisuuden heikentymisestä ja lajien sukupuutosta (Pihkala ym., 2022, 95).

Muutoksesta kohti planetaarista ajattelua kertoo myös käsitteen ”planetaarinen terveys” ilmaantuminen vahvasti osaksi sosiaali- ja terveystieteiden kärkeen ja meillä⁴ ja muualla (mm. Myers & Frumkin 2020). Siinä todetaan, että ihmisen ja luonnon hyvinvointi ovat sidoksissa toisiinsa – ja kuinka useiden tutkimusten perusteella elinvoimainen ja monimuotoinen luonto tukee myös ihmisen terveyttä.

Käsite kuvaa sekä ihmisen toimintaa luonnon hyväksikäyttäjänä ja sen haitallisia vaikutuksia ihmisiin että toisaalta ympäristön tuottamia (terveys)hyötyjä ja ekosysteemipalveluita. Planetaarinen terveys liittyy jokaisen elollisen elämään. Planeetan terveys on systeemi, jossa jokainen osa vaikuttaa toisiinsa (mm. Myers & Frumkin 2020).

Kuluttava elämäntyylipolttaa loppuun maapallon ja meidät

Neljänneksi:

On luotava raaka-ainevarojen käytön uusi etiikka, jossa syntyy tulevan niukkuuden kauden kanssa sopusoinnussa oleva elämäntapa. Tämä edellyttää uudenlaista tuotantoteknologiaa, joka perustuu raaka-aineiden mahdollisimman pieneen kulutukseen ja tuotteiden pitkään kestoikään eikä suinkaan siihen, että tuotantoprosessin läpi pyritään ajamaan raaka-aineita mahdollisimman paljon. Ihmisten pitäisi olla ylipäätään säästäväisiä ja säilyttämistä eikä tuhlaamisesta ja pois heittämisestä. (Mesarovic & Pestel 1975, 121–122.)

Olemme keväästä lähtien lukeneet uutisia siitä, kuinka Venäjän hyökkäyssota Ukrainassa vaikuttaa fossiilisten polttoaineiden hintaan ja erilaisten tuotteiden heikompaan saatavuuteen. Olemme tulleet energiakriisin väreihin syksyyn ja talveen, jossa yhä enemmän

on puhetta omavaraisuuden tärkeydestä, energian säästämisestä. Kuinka niukkuus on nyt hyve. Näitä samoja toimia tarvitaan myös ilmastonmuutoksen hidastamiseksi.

On myös paljon huolta siitä, että toisen asteen opiskelijat eivät jaksaa ja nuorten mielenterveyden haasteet lisääntyvät ja vaikenevat. On myös nuoria, jotka ajattelevat, että kuluttava elämäntyyli polttaa loppuun sekä maapallon että meidät. Työuupumuksella ja aikamme monenlaisilla kriiseillä on yhteyksiä (Pihkala 2017). Parhaimmillaan kestävä kehitys, joka kannustaa olemaan tuhmaamatta ja ylikuluttamatta, voi luoda myös kestävää mielenterveyttä (Pihkala 2017).

Tuoreimmassa *Nuorisobarometrissa* Pihkalan, Sangervon ja Jylhän tutkimuksesta selviää myös, että 75 % vastaajista ilmaisi kokevansa hyvää oloa kestävästä valinnoista, ja kuinka tämä tunne oli vahvasti yhteydessä oman kulutuksen vähentämiseen. (Pihkala ym., 2022, 95.)

Olen esittänyt, että samoin kuin sosiaali- ja terveysalalla on herätty pohtimaan planetaarista terveyttä, myös meillä nuorisotutkimuksessa olisi tärkeää pyrkiä uudenlaiseen ajattelutapaan, jota kutsun planetaariseksi nuorisotutkimukseksi. Työni asian äärellä on vasta alkanut ja lämpimästi kutsun kaikki mukaan. Tänään ehdotin joitakin lähes 50 vuoden takaisten pioneerien esittämiä

tehtäviä planetaarisen nuorisotutkimuksen suuntaviivoiksi:

- 1 On opittava samastumaan tuleviin sukupolviin ja oltava valmis vaihtamaan omat etunsa tulevien sukupolvien etuihin.
- 2 On luotava yleismaailmallinen tietoisuus, jonka avulla jokainen yksilö käsittää tehtävänsä maailmanyhteisön jäsenenä.
- 3 Ihmisen suhde luontoon on muutettava sellaiseksi, että se perustuu sopuun eikä luonnon valloitukseen.
- 4 On luotava raaka-ainevarojen käytön uusi etiikka, jossa syntyy tulevan niukkuuden kauden kanssa sopuun oleva elämäntapa.

Lisäksi olen vakuuttunut siitä, minkä moni tutkija on sanonut ennen minua: on pyrittävä etsimään intersektionaalisia ratkaisuja aikamme kriiseihin, jotka eivät heikennä toista vaan tukevat useampaa tehtävää. Ratkaisuja, jotka auttavat useampaan kriisiin yhtä aikaa.

Paradigmaksi kutsutaan jonkin tieteenalan kulloinkin yleisesti hyväksyttyä oppirakennelmaa, ajattelutapaa tai suuntausta. Olen pohtinut, onko planetaarinen nuorisotutkimus uusi paradigma, uusi ajattelutapa.

Alkuun olen listannut muun muassa nämä kuusi teemaa, joita planetaarinen nuorisotutkimus voisi lähestyä.

- 1 YK:n Agenda 2030 ja kestävä hyvinvoinnin teoria – kuinka huomioida nämä tutkimussuunnitelmissa, toteutuksissa, raportoinneissa systemaattisemmin.
- 2 Kaikkien nuorten osallisuus kestävämmurroksen ratkaisemisessa ja päätöksenteossa. Nuorten ympäristökansalaisuus. Ymmärrys yhteiskunnallisista liikkeistä (mm. koululaislakot, Elokapina sekä heidän vastustajansa).
- 3 Ekososiaalinen hyvinvointivaltio: kuinka nuorisotutkimus voi tukea jälleenrakennusta.

Julia Sangervo
@juliasangervo

Kuluttava elämäntyyli polttaa loppuun sekä maapallon että meidät. Minusta työuupumuksen yleistymisellä ja ilmastokriisillä on yhteys. Kaiken jatkuva tehostaminen ja nopettaminen ei sovi ympäristölle eikä ihmisille. Kestävä kehitys voisi luoda myös kestävää mielenterveyttä.

12:56 30. maaliskuuta 21 · Twitter Web App

nusta aikamme ja tulevaisuuden nuorille sukupolville sekä irrottautumista fossiilista polttoaineista.

- 4 Planetaarinen kansalaisuus, yhdenvertaiset oikeudet kaikille ihmisille tällä planeetalla. Pakolaisuus tulee lisääntymään. Miten olemme tukemassa kasvun, kehityksen, oppimisen ja hyvän elämän edellytyksiä kaikille nuorille sukupolville?
- 5 Nuorisotyö ja kestävä kehitys sekä ilmasto- nuorisotyö tukemassa nuorten osallisuutta ja vahvistamassa valmiuksia vaikuttaa omaan lähiyhteisöön, yhteiskuntaan ja maapallon hyvinvointiin.
- 6 Lasten ja nuorten luontosuhde ja sen tutkiminen. Ihmisen ja muun elollisen välisen vuorovaikutuksen tarkempi ymmärtäminen.

Lista ei ole kattava. Enneminkin ajattelen, että lähes mitä tahansa nuorisotutkimuslista ilmiötä on mahdollista tarkastella myös planetaarisen nuorisotutkimuksen kehyksellä.

Lopuksi: Kansainvälistä tyttöjen päivää vietetään tänään, 11. lokakuuta. Hyvää tyttöjen päivää! Tämän vuoden tyttöjen päivän teema on tytöt ja talous.

Katrine Marçal (2021, 18–19) kirjoittaa teoksessaan *Kuka valmisti Adam Smithin päivällisen? Tarina naisista ja taloudesta* seuraavasti:

Yksitoistavuotias tyttö, joka kävelee 15 kilometriä joka aamu kerätäkseen perheensä polttopuut, esittää suurta osaa maansa kyvystä kehittyä taloudellisesti. Hänen työnsä jää kuitenkin huomiotta. Tyttö on näkymätön talouden tilastoissa. Hänen työtään ei lasketa bruttokansantuotteeseen, jolla mitataan maan koko taloudellista aktiivisuutta. Hänen tekemisensä ei pidetä tärkeinä taloudelle ja kasvulle. Lasten synnyttäminen ja kasvattaminen, kasvimaan hoitaminen, sisarusten ruokkiminen, perheen lehmän lypsäminen, vaatteiden ompelu sukulaisille tai huolehtiminen Adam Smithistä, jotta hän saattoi kirjoittaa *Kansojen varallisuuden* – mitään näistä ei lasketa tuottavaksi työksi talouden standardimallissa.

Planetaarinen nuorisotutkimus ei ole standardimalli. Se pyrkii katsomaan aikaamme rohkeasti, näkemään tarkasti myös muun muassa nämä Marçalin kuvaamat polttopuita keräävät tytöt. Adam Smith, mallisi oli pielesä ja tarvitsemme kipeästi paremmat kehykset.

Nuorisotutkijat, nuorisualan ammattilaiset, nuorisopolitiikan ekspertit – meidän vastuullamme on ylläpitää nuorten tulevaisuususkoa nyt ja tulevaisuudessa. Etuoikeutettu tilanteemme länsimaisessa hyvinvointivaltiossa velvoittaa meitä tekemään parhaamme niin Suomessa kuin globaalisti. Nyt on globaalinen vastuun aika.

Suurien kriisien aika voi olla masentava. Ajattelen motivaattorina työlleni nykyisiä ja tulevia nuoria sukupolvia. Ajattelen, että teen omalta osaltani sen minkä pystyn, jotta heille rakentuisi kestävä hyvinvoinnin mahdollisuuksia nyt ja tulevaisuudessa. Lupaani tehdä parhaani. Korona näytti, että maailmanlaajuisia ratkaisuja voidaan saada nopeastikin aikaiseksi, jos maailmanlaajuisia tahtotilaa löytyy.

Moni asia on mahdollista yhteistyön ja vuoropuhelun avulla. Toivon todella, että voimme tehdä tulevat vuodet yhteistyötä niin nuorisotutkimuksen, nuorisopolitiikan kuin nuorisotoimialan laajoilla kentillä yhdessä nuorten kanssa.

Meillä jokaisella on kaksi kotia: kehomme ja tämä planeetta. Pidetään molemmista hyvää huolta. Kiitos huomiostanne!

Viitteet

- 1 Suomalainen tupruttelee kasvihuonepäästönsä ”turvarajan” parissa vuodessa – tiukalla tavalla laskettuna kaikki nykyiset päästöt ovat liikaa (yle.fi)
- 2 Ks. tarkemmin: Valtioneuvosto 2021. Kansallinen lapsistrategia: Komiteamietintö <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-777-5> ; Valtioneuvosto 2021. Kansallisen lapsistrategian toimeenpanosuunnitelma: Valtioneuvoston periaatepäätös.

- <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-868-0>; Iivonen, Esa & Pollari, Kirsi (2022) Lapsivaikutusten arvioinnilla parempia päätöksiä – Lapsivaikutusten arviointi, lapsibudjetointi sekä lapset ja nuoret tiedontuottajina hyvinvointialueella : Ohjeistus hyvinvointialueiden päättäjille, nuorisovaltuustoille ja viranhaltijoille. Valtioneuvoston kanslia. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-166-7>
- 3 Ks. tarkemmin: <https://abcnews.go.com/US/teen-climate-activist-greta-thunberg-arrives-york-summit/story?id=65240237> (Viitattu 10.12.2022.)
- 4 Ks. esim. ”Sosiaali- ja terveyspolitiikan kärkiteemat esillä”, jossa kärkiteemoina mainitaan planetaarinen terveys, <https://soste-koulutus.soste.fi/a/s/164847295-38459c6ccb4be127416e76a5d9117bf/5158232> (viitattu 3.10.2022) tai Tieteenpäivät 2021 ”Planetary Health – mikä planeetalla sairastuttaa ja tervehdyttää?” <https://soste-koulutus.soste.fi/a/s/164847295-38459c6ccb4be127416e76a5d9117bf/5158232> (Viitattu 3.10.2022.)
- Mesarovic, Mihajlo & Pestel, Eduard (1975 [alkup. 1974]) *Ihmiskunta tiehaarassa. Rooman klubin toinen raportti*. Helsinki: Welin+Göös.
- Myers, Samuel & Frumkin, Howard (2020) *Planetary Health: Protecting Nature to Protect Ourselves*. Washington, DC: Island Press.
- Pekurinen, Milja (2012) Maailmanparantaja. Teoksessa *Pestä tukkani sadevesisaavissa ja muita nuorten unelmia*. Helsinki: Bazar, 30–33.
- Pihkala, Panu (2017) *Päin helvettiä? Ympäristöahdistus ja toivo*. Helsinki: Kirjapaja.
- Pihkala, Panu & Sangervo, Julia & Jylhä, Kirsti M. (2022) Nuorten ilmastoahdistus ja ympäristötunteet. Teoksessa Tomi Kiilakoski (toim.) *Kestävää tekoa. Nuorisobarometri 2021*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto, julkaisuja 237, 95–116.
- Rauma, Iida (2022) *Hävitys. Tapauskertomus*. Helsinki: Siltala.
- UNICEF (2021) *Preventing a lost decade. Urgent action to reverse the devastating impact of COVID-19 on children and young people*. <https://www.unicef.org/reports/unicef-75-preventing-a-lost-decade> (viitattu 3.10.2022)

Lähteet

- Dorstin, Jean (1979 [alkup. 1965]) *Ennen kuin luonto kuolee*. Helsinki: WSOY.
- Hickman, Caroline & Marks, Elizabeth & Pihkala, Panu & Clayton, Susan & Lewandowski, Eric R. & Mayall, Elouise E. & Wray, Britt & Mellor, Catriona & van Susteren, Lise (2021) ”Young People’s Voices on Climate Anxiety, Government Betrayal and Moral Injury: A Global Phenomenon”. *Lancet Planetary Health*, pre-print. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2542519621002783> (Viitattu 6.10.2022.)
- Hirvilampi, Tuuli & Laine, Sofia & Ojala, Satu (2022) Ekososiaaliset, talousmyönteiset ja vastustajat. Nuorten kolme asennoitumista kestävän kehityksen arvoihin. Teoksessa Tomi Kiilakoski (toim.) *Kestävää tekoa. Nuorisobarometri 2021*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto, julkaisuja 237, 169–188.
- Klein, Naomi (2022) *Tuli on irti. Maapallon polttava tulevaisuus*. Helsinki: Into.
- Marçal, Katrine (2021, alkup. 2012) *Kuka valmisti Adam Smithin päivällisen? Tarina naisista ja taloudesta*. Tampere: niin & näin.
- Meadows, Donella & Meadows, Dennis & Randers, Jorgen & Behrens, William (1972) *Kasvun rajat. Ihmiskunnan kohtalontilannetta koskevaan Rooman klubin tutkimussuunnitelmaan liittyvä raportti*. Helsinki: Tammi.

”Nää ei ole suuret saappaat, nää on mun mutsin vanhat”, kertoi Tommi Sofialle kapulanvaihdossa.